

UNIUNEA EUROPEANĂ

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013

Instrumente Structurale
2007-2013

MINISTERUL
EDUCAȚIEI ȘI
CERCETĂRII
ȘTIINȚIFICE

OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

MONARHIANISMUL TEOLOGIC NEWTONIAN Studiu al manuscriselor teologice și științifice ale lui Isaac Newton

Tutore îndrumător:

Prof. Univ. Dr. Wilhelm DANCĂ

Doctorand:

Remus Gabriel MANOILĂ

Această lucrare a fost realizată în cadrul proiectului "Cultura română și modele culturale europene: cercetare, sincronizare, durabilitate", cofinanțat de Uniunea Europeană și Guvernul României din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, contractul de finanțare nr. POSDRU/159/1.5/S/136077.

București, 2015

CUPRINS

INTRODUCERE	3
CAPITOLUL 1	
DUMNEZEUL STĂPÂNIRII ÎN TEOLOGIA NEWTONIANĂ	6
1.1 SURSELE CONCEPTULUI DE DUMNEZEU AL STĂPÂNIRII	6
1.2 CONCEPTUL DE STĂPÂNIRE ȘI UNITATEA DUMNEZEIRII	14
CAPITOLUL 2	
DUMNEZEUL STĂPÂNIRII ÎN FILOSOFIA NATURALĂ NEWTONIANĂ	26
CAPITOLUL 3	
DUMNEZEUL STĂPÂNIRII ȘI LIMBAJUL PORFETIC	49
CONCLUZII	54

REZUMAT

Isaac Newton (1644 – 1727) a rămas în memoria posterității drept părintele fizicii moderne, dar interesele sale în teologie, istorie bisericească sau istorie antică, alchimie, precum și interpretarea profețiilor biblice au rămas aproape necunoscute până în deceniile din urmă. Opera nepublicată a celebrului filosof al naturii cuprinde zeci de manuscrise în domeniile amintite, scrierile istorico-teologice însumând mai mult decât totalul scrierilor matematice, de filosofie naturală și de optică.

În studiul nostru ne-am îndreptat atenția cu precădere către manuscrisele de teologie și de istorie bisericească și conexiunile care pot fi făcute între acestea și scrierile de filosofie naturală. Un astfel de demers pornește de cele mai multe ori de la cea de a doua ediție a *Principiilor Matematice*, lucrarea în care Newton face public pentru prima dată o afirmație teologică. *Scholium Generale*, addenda ediției din 1713 a *Principiilor*, este considerată „probabil cea mai faimoasă dintre toate scrierile lui Newton” (Cohen: 1971, 241). Aici, în probabil cele mai cunoscute fragmente ale uneia dintre cele mai importante lucrări din istoria științei, Newton formulează binecunoscutul său argument teleologic: „Această alcătuire foarte aleasă a Soarelui, planetelor și cometelor nu a putut să se ivească decât după planul și stăpânirea unei Ființe inteligente și puternice” (Newton: 1713, 482).¹ Enunțul nu rămâne în limitele clasice ale teologiei naturale, ci este elaborat în fragmentele următoare, primind referințe biblice și conotații teologice.

Acesta pe toate le stăpânește, nu ca suflet al lumii, ci ca Domnul a toate; și datorită stăpânirii Sale este numit de obicei Domnul Dumnezeu, *Pantocrator* (Atotțiitorul). Căci *Dumnezeu* este un termen *relativ* și este raportat la slujitori. Iar *Dumnezeirea* este stăpânirea lui Dumnezeu, nu asupra propriului corp, cum gândesc cei pentru care Dumnezeu este sufletul lumii, ci asupra slujitorilor. (Idem: 1726, 528)²

„Stăpânirea Unuia” este identificată cu stăpânirea Dumnezeului Scripturilor, „Dumnezeul dumnezeilor și Stăpânul stăpânilor” (*Scholium Generale* 1726, cf. Deuteronom X, 17); Ființa puternică și inteligentă care guvernează Universul fizic este, pentru Newton, Pantocratorul

¹ „Elegantissima hæcce Solis, Planetarum & Cometarum compages non nisi consilio & dominio Entis intelligentis & potentis oriri potuit.”

² „Hic omnia regit, non ut Anima mundi, sed ut universorum Dominus; & propter dominium suum Dominus Deus dici solet. Nam *Deus* est vox relativa & ad servos refertur: & *Deitas* est dominatio Dei non in corpus proprium, uti sentiunt quibus deus est anima mundi, sed in servos.”

Apocalipsei sfântului Ioan (I, 8), iar Dumnezeu nu constituie natura divinității, ci însăși stăpânirea lui Dumnezeu asupra lumii. Astfel, cele mai recente cercetări în studiile newtoniene definesc *Scolia Generală*, în primul rând, ca un adaos cu „încărcătură teologică” la principala lucrare de filosofie naturală a lui Isaac Newton (Snobelen: 2001, 170). Conceptul de stăpânire, așa cum este el expus în addenda *Principiilor*, are un înțeles teologic, este expresia stăpânirii efective sau a providenței lui Dumnezeu asupra Universului fizic, asupra istoriei omenirii și definiția esenței perfecțiunilor divine: „Stăpânirea unei Ființe spirituale îl constituie pe *Dumnezeu* [...] Și dintr-o adevărată stăpânire urmează că adevăratul Dumnezeu este viu, inteligent și puternic, iar din celelalte perfecțiuni, că este suprem sau întru totul desăvârșit.” (Newton: 1726, 528).³ De aceea, așa cum ne-am referit în cercetarea noastră, noțiunea de „stăpânire” este asociată conceptului teologic de „Dumnezeu al stăpânirii” (*Lord God of dominion, Dominus Deus, dominatio Dei*).

Principala noutate a reeditării *Principiilor* în 1713, pe lângă anumite emendări și adaosuri în corpusul inițial al lucrării, îl constituie, așadar, capitolul final, *Scolia Generală*. Acesta are rolul unei addende conclusive, în care sunt subliniate unele corolare de filosofie naturală, metodologice, metafizice și teologice, pe care Newton le-a considerat implicite încă din prima ediție a *Principiilor* (Newton: 1959–77: 3, 361, 384). Astfel, *Scolia* oferă observații concise privitoare la gravitație, mișcarea planetară, spațiu, metoda bazată pe inducție, forțe active și electricitate, teme teologice și metafizice, filosofia naturală carteziană sau pluralitatea lumilor. Referitor la Dumnezeu stăpânirii și la implicațiile sale în gândirea lui Isaac Newton, studiile recente au înnoit considerabil înțelegerea dimensiunii teologice a *Scoliei* și, prin aceasta, a unității gândirii newtoniene. Într-un articol publicat în 1990, James E. Force definea conceptul de „Dumnezeu al stăpânirii” ca un numitor comun pentru concepțiile teologice, științifice și politice ale lui Newton, conchizând că „teologia lui Newton a influențat în întregime știința sa, la fel cum și știința a influențat studiul textual riguros al teologiei sale.” (Force: 1990, 78). Într-un mod similar argumentează B. J. T. Dobbs, subliniind finalitățile teologice ale întregii opere newtoniene, de vreme ce Newton a fost motivat în studiul naturii de un deziderat teologic, al cunoașterii tainelor acțiunilor divine în creație (Dobbs: 1991, 253–4). Richard Westfall remarcă o influență religioasă, nu teologică, asupra științei newtoniene. În legătură cu raportul teologie – știință, istoricul consideră că cea din urmă manifestă o influență mai mare și determină caracterul heterodox al teologiei lui Newton (Westfall: 1982, 139–140). Stephen Snobelen aduce în discuție corespondențele metodologice ale lucrărilor de filosofie naturală și

³ „Dominatio Entis spiritalis *Deum* constituit [...] Et ex dominatione vera sequitur, *Deum* verum esse vivum, intelligentem & potentem; ex reliquis perfectionibus summum esse vel summeperfectum.”

teologie la Newton. Istoricul canadian evidențiază un „dualism epistemologic” al valorilor de „relativ” și „absolut” utilizate atât în *Principii*, cât și în exegeza biblică (Snobelen: 2001, 202–7).

Rob Iliffe și Steffen Ducheyne insistă pe diferențierea disciplinară în analiza epistemologică și metodologică, ca premisă a teoretizării legăturilor conceptuale dintre diferitele arii de interes la Newton (Iliffe:2004, 451 și Ducheyne: 2012, 280–1). Scolia Generală rămâne, așadar, premisa unității de gândire la Isaac Newton; conceptului de Dumnezeu al stăpânirii îi este rezervat cel mai mare spațiu în ambele ediții ale addendei *Principiilor*. În acest sens, depășirea barierelor cognitive dintre diferitele demersuri intelectuale la Newton reprezintă tendința actuală în care este reconfigurată opera (publicată și nepublicată) celebrului filosof al naturii.

În lucrarea „Monarhianismul teologic newtonian. Studiu al manuscriselor teologice și științifice ale lui Isaac Newton” am analizat inițial posibilele surse teologice ale conceptului de Dumnezeu al stăpânirii, ulterior am expus implicațiile acestuia în teologia, filosofia naturală și hermeneutica biblică în scrierile lui Isaac Newton.

BIBLIOGRAFIE

- COHEN, I. Bernard, *Introduction to Newton's Principia*, Cambridge: Cambridge University Press, 1971.
- DOBBS, BJT, *The Janus Faces of Genius. The Role of Alchemy in Newton's Thought*, Cambridge: Cambridge University Press, 1991.
- DUCHEYNE, Steffen, *The Main Business of Natural Philosophy. Isaac Newton's Natural-Philosophical Methodology*, Dordrecht: Springer, 2012.
- FORCE, James E., „Newton's God of Dominion: The Unity of Newton's Theological, Scientific, and Political Thought”, *Essays on the Context, Nature, and Influence of Isaac Newton's Theology*, ed. J. E. Force, Richard H. Popkin, Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 1990, pp. 75 – 102.
- ILIFFE, Rob, „Abstract considerations: Disciplines and the Incoherence of Newton's Natural Philosophy”, *Studies in History and Philosophy of Science*, 35 (3), 2004, pp. 427 – 454.
- NEWTON, Isaac, *Philosophiae Naturalis Principia Mathematica*, Cantabrigiae, 1713; Londra, 1726; *Principiile matematice ale filozofiei naturale*, traducere de Victor Marian, București: Editura Academiei Republicii Populare Romîne, 1956.

SNOBELEN, Stephen D., „`God of Gods and Lord of Lords`: The Theology of Isaac Newton's General Scholium to the Principia”, *Osiris* (2), vol. 16, „Science in Theistic Contexts: Cognitive Dimensions”, 2001.

WESTFALL, „Newton's Theological Manuscripts” în *Contemporary Newtonian Research*, ed. Zev Bechler, Dordrecht: D. Reidel, 1982, pp. 129 – 143.